

A Szent István Király Múzeum Közleményei / Bulletin of the King St. Stephen Museum
D. sorozat 344. szám / Serie D. Nr. 344

Második, bővített és javított kiadás / Second extended and revised edition

"Örvendezz, királyi város..."

A SZŰZ MÁRIA-PRÉPOSTSÁG ÉS TEMPLOMA

"Rejoice, Royal City..."

THE PROVOSTRY AND CHURCH OF THE VIRGIN MARY

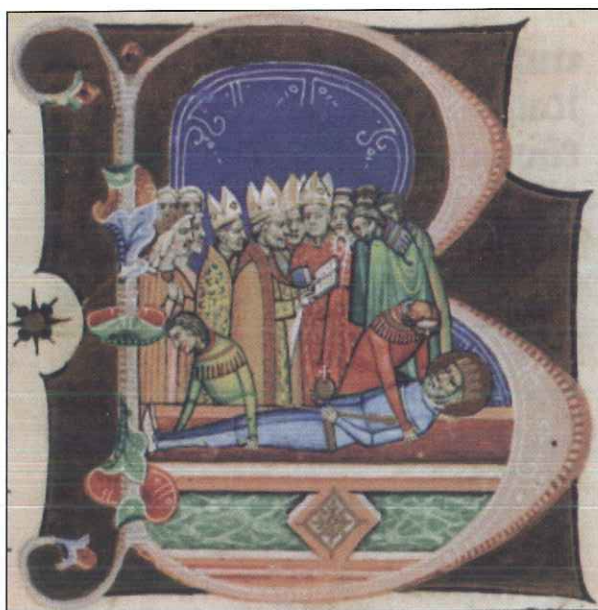
Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár
2016

A PRÉPOSTSÁG TEMPLOMA MINT TEMETKEZŐHELY

A középkori magyar királyok temetkezőhelyeit (Szekszárd, Tihany, Nagyvárad, Buda stb.) az írott források alapján ismerjük. A Székesfehérvár török kézre kerülése (1543) előtt elhunyt harminchét királyunk közül tizenöt az itteni Szűz Mária-társaskáptalan templomában talált nyughelyet. Az első maga az alapító, I. (Szent) István (†1038) volt. Kálmánt (†1116) követően még hat további Árpád-házi királyt (II. Béla †1141, II. Géza †1162, II. László †1163, IV. István †1165, III. Béla †1196 és III. László †1205) temettek el itt. A XIV. században I. Károly (Károly Róbert †1342) és I. (Nagy) Lajos (†1382), a következőben Albert (†1439) és I. Mátyás (†1490), végül a XVI. század első felében II. Ulászló (†1516), II. Lajos (†1526) és János (†1540) temetkezett ide.

A Fehérváron eltemetett királynékról, királyi gyermekekről csak elvétve tudósítanak a források, fontosságát tekintve messze kiemelkedik közülük Szent István fia, Szent Imre herceg (†1031). Az ország előkelői közül néhányan az uralkodó különleges kegyéből kaphatták meg a bazilikában való temetkezés jogát: írott források szólnak Ozorai Pípo (†1426) temesi ispán, id. Rozgonyi István (†1439/40) fejeri ispán, Buzlai László (†1481 után) lovászmester családi temetkezőhelyéről, sírkápolnijáról. Marcali Miklós (†1413) és Stiborici Stibor (†1414) erdélyi vajdák síremlékeinek töredékei is ismertek, Druget Fülöp (†1327) nádornak pedig pecsétgyűrűje került elő a bazilika területén. A társaskáptalan több prépostjának nyughelye is a templomban lehetett, erre bizonyítékkul azonban egyedül Györgyi Bodó Miklós (†1474) sírkőtöredéke szolgál.

Lővei Pál

István király sírjátétele (miniatura a Képes Krónikából)
The burial of King Stephen
(miniature from the Illuminated Chronicle)

Károly Róbert első feleségének, Máriának temetése 1315-ben
The burial of Maria, first wife of King Charles Robert of Anjou (1315)

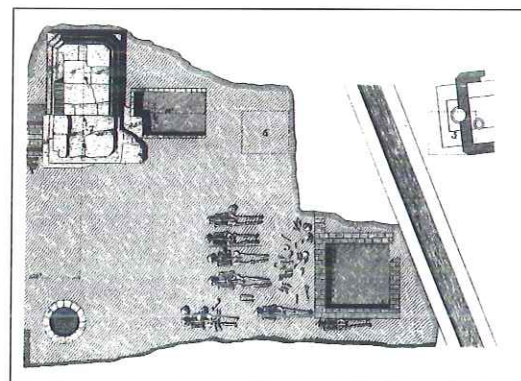
THE CHURCH OF THE PROVOSTRY AS A PLACE OF BURIAL

Szent Imrének tulajdonítható sírűreg a XI. századi sávalapban
11th century gravesite, believed to be that of Saint Emeric

Árpád-kori kiépítésére utaló lépcsők a sír környezetében
Árpád Age steps in the vicinity of the tomb

A déli mellékhajóban 1862-ben feltárt sírmező rajza
(Henszlmann Imre, 1864)
Drawing by Imre Henszlmann of burial sites discovered in 1862
in the south side-aisle

Due to written sources we are familiar with the burial locations of medieval Hungarian kings (Szekszárd, Tihany, Nagyvárad, Buda etc.). Of the 37 kings who died preceding the fall of Székesfehérvár to the Ottomans (1543), 15 were interred in the Church of the Virgin Mary. The first was its founder, Saint Stephen I (†1038), followed by Coloman (†1116), and additional 6 kings of the Árpád Dynasty were laid to rest here: Béla II (†1141), Géza II (†1162), Ladislas II (†1163), Stephen IV (†1165), Béla III (†1196), and Ladislas III (†1205). The 14th century saw the burials of Charles Robert (†1342) and Louis the Great (†1382) of Anjou, followed by Albert of Austria (†1439) and Matthias Corvinus (†1490), followed in the early 16th century by Vladislaus Jagiellon (†1516), Louis II (†1526) and János Szapolyai (†1540). Privileged members of the nobility were also given the right by ruling monarchs to be buried in the Basilica of Székesfehérvár. Written sources tell us of family crypts containing the remains of Pipo of Ozora (†1426), Court Officer (ispán) of Temes County, István Rozgonyi, Court Officer of Fejér County (†1439/40), and László Buzlai, stable master († after 1481). Remains of grave markers indicate that Transylvanian Voivodas Miklós Marcali and Stibor Stiborici (†1413 and 1414 respectively) were also buried here. And the signet ring of Palatine Fülöp Druget (†1327) was also found in the vicinity of the basilica. The church could also have been the resting place of several members of the provostry, although the only evidence of this is a fragment believed to be part of a gravestone belonging to Provost Miklós Györgyi Bodó (†1474).

Pál Lővei

van. Ott sok szent ereklyét tartanak és őriznek; senki sem kételkedik abban, hogy ezeknek érdeméért maradt meg. A király az egyházat utóbb mégis ólommal födette.”

(Képes Krónika, részlet, Bellus Ibolya fordítása.)

Az újabb tűzvész után már úgy döntöttek, hogy beboltozzák a templomot, hogy a hasonló katasztrófákat megelőzzék. A templom pilléreit megerősítették, és a mellékhajók bordás keresztboltozata fel is épült, de a hatalmas főhajó lefedéséhez a támaszok így is gyengének bizonyultak. Ezért a pilléreket a főhajó felé megtoldták, ezáltal még a főhajó igen nagy szélességét is mérsékeltek valamelyest, ám a tervezett hatoskeresztboltozatokat így sem tudták felépíteni.

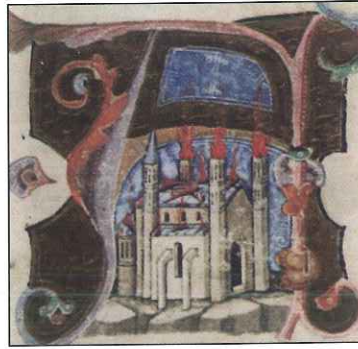
Buzás Gergely

Az Anjou királyok temetkezőhelye

„Ott voltak a királynék is, akiket meghívtak e kegyetlen látványossághoz. Ezek előbb sorra járták az oltárokat, azután Lajos király temetőkápolnájába léptek. Mikor meglátták a jámbor király márványképét, szívük hasadozott, hosszan tapadtak a hideg köre, csókolták a bús szobrot, és könnyeikkel áztatták a vörös követ.”

(Thuróczy-krónika, részlet, Horváth János fordítása.)

Az újabb leletek alapján az Anjou királyi család tagjainak korábban egységesnek tartott síremlékcsoportja két részre bontható. Az északi mellékhajóban egy vörösmárvány pillérek tartotta, boltozatos sírbaldachin képe vázolható fel. Egy faragvány alapján a baldachin felső részét fehér márvány ívet alkotja, és talán ennek az alkotásnak a színpompáját gazdagította egy mozaikberakásos márványlap is. A monumentális sírbaldachinok Franciaországban kifejlődött gótikus típusa a nápolyi Anjou-síremlékek közvetítésével kerülhetett Székesfehérvárra, az előkelő nápolyi rokonság udvari művészetét követni kívánó, Nápolyt megjárt Nagy Lajos személyes tapasztalatai nyomán. A királyi

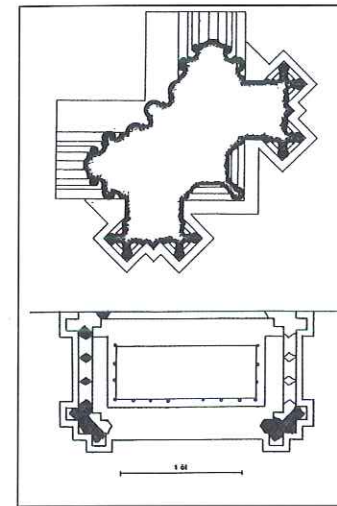
A Képes Krónika ábrázolása az 1327-es tűzvészről
The fire of 1327 as depicted in the Illuminated Chronicle

Vörösmárvány faragvány Anjou sisakdíszszel
Red marble carving with Anjou helmet decor

Sírkő töredéke király alakjával
Tombstone fragment with figure of king

A sírbaldachin rekonstruált alaprajza (Szakál Ernő, 1982)
A sketch of the reconstructed burial baldachin (Ernő Szakál, 1982)

Mérműves boltozati borda Nagy Lajos temetkezési kápolnájából
Traceried rib from the Anjou burial chapel

Sírkőtöredék
(Nagy Lajos lánya, Katalin hercegnő síremlékéről?)
Fragment of tombstone (possibly belonging to the grave of Princess Catherine, daughter of Louis the Great)

The second Gothic reconstruction

‘In the 1327th year of Our Lord, on the Wednesday preceding Palm Sunday, the Church of the Virgin Mary in Székesfehérvár was destroyed by flames, even though, as previously mentioned, it had been roofed in panels of lead to guard against the danger of fire. The lead panels melted like wax in the great heat, except for the bell tower above the sacristy, where many precious relics are kept. There is no doubt that these protected the tower from destruction. Following the fire, the king again installed lead roofing on the church.’

(Excerpt from the Illuminated Chronicles)

After another fire, they decided to build a vaulted ceiling for the church in order to prevent similar disasters. The pillars of the church were reinforced and the aisles' ribbed vaults were also completed; however, the pillars proved to be too weak to support the vaults of the enormous nave. Therefore, they were extended towards the nave, thus somewhat reducing the width of the nave, but the planned sexpartite vaults could not be built even like this.

Gergely Buzás

A place of burial for kings of the Anjou Dynasty

‘The queens were also present, invited to view the sad sight. They first visited all of the altars, then the burial chapel of King Louis. The sight of the marble face of the pious king broke their hearts and they set about kissing the melancholic statue, soaking the red stone with their flowing tears.’

(Excerpt from the Chronicles of Thuróczy)

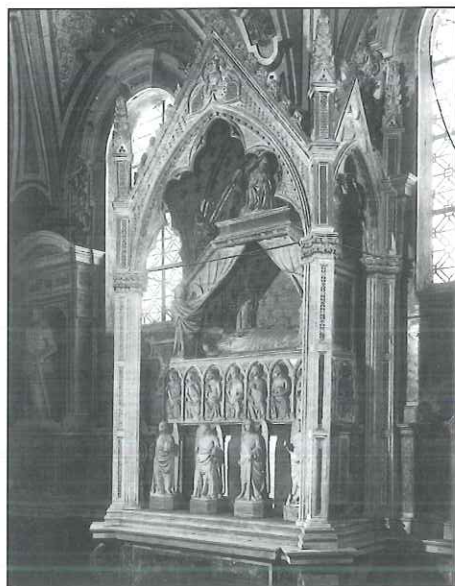
Based on the latest finds, the group of tombs belonging to the members of the House of Anjou, which was previously regarded as coherent, can be divided into two parts. In the northern aisle, there was a tomb-canopy supported by red marble pillars. Based on a carving, the upper part of the canopy consisted of a white marble arch, and perhaps this creation was further embellished by a marble slab ornamented with mosaics. Monumental Gothic-style tomb-canopies had developed in France, and arrived to Székesfehérvár with the intermediation of Louis I of Hungary (Louis the Great), who saw the Anjou tombs in Naples when he visited the city in person, and sought to follow the court

templomhoz ugyanakkor délről kapcsolódott az írott forrásokból ismert Anjou-sírkápolna, amelyet I. (Nagy) Lajos építtetett családi sírhelyként. A Thuróczy-krónika tudósít a király vörösmárványból faragott, figurális síremlékéről. Számos, a romterületről előkerült, a XIV. század második felére keltezhető, kisebb-nagyobb vörösmárvány faragványtöredék kapcsolható a kápolna két reprezentatív tumba-síremlékéhez. Egy uralkodói figurát ábrázoló szarkofágfedlap rongált fej- és törzstöredéke Nagy Lajos síremlékéhez tartozhatott, fölötte oszlopos baldachin emelkedett. Egy női alakot ábrázoló fedlaptöredék az uralkodó gyermekkorban elhunyt Katalin leányának szarkofágját díszíthette, együtt az oldallapokon bravúros technikai tudással megfaragott, ülő figurák sorozatával. A legépebb darab, egy az Anjou királyok struccos sisakdíszét ábrázoló, kiemelkedő színvonalú dombormű az északi oldalon álló baldachinhoz és az Anjou-kápolnához egyaránt tartozhatott. A vörösmárvány faragástechnikai jellemzői, a figurális és heraldikus elemek stílussajátosságai a délnémet vidékek művészetének ismeretéről tanúskodnak, ugyanakkor a síremlékek bécsi, melki, krakkói emlékekkel mutatnak szoros tipológiai rokonságot.

Lővei Pál

Filippo Scolari tornya

„...bizonyos középső tornyot, amely az említett Szent Szűz Mária társasegyház csúcsán avagy szarvánál a préposti kúria mellett nyugatról helyezkedik el – amely igen nagy régisége miatt nemcsak a felsőbb részein, hanem alapjaiban is félig elpusztult, és már mindenképpen rommá válik, és ennek az egész egyháznak testére és boltozatára nézve borzasztóan veszedelmes – saját költségünkön Isten segédelmével helyreállítottuk és a szükséges arány szerinti magasságba emeltettük, ólomtetővel befedettük, alsó részét illő és dícséretes alkotással kápolnává építettük és alakítottuk, Szent Fülöp és Jakab apostolok vala-

Magyarországi Mária, II. Károly nápolyi király feleségének síremléke Nápolyban, a S. Maria di Donnaregina templomban
The sepulchral monument of Mary from Hungary, wife of Charles II, King of Naples. Santa Maria di Donnaregina, Naples

Filippo Scolari portréja. Andrea Castagno freskója a firenzei Cencalo di San Apolloniából
Portrait of Filippo Scolari. Fresco by Andrea Castagno in the Cencalo di San Apollonia in Florence

A torony délkeleti belső sarka a robbanás által elmozdított kváderkövekkel
The southeast interior corner of the tower with quadrel stones moved by the explosion

Wilhelm Peter Zimmermann rézkarca 1605-ből, részlet
Detail from copper etching by Wilhelm Peter Zimmermann, 1605

art of his royal kinship. The Anjou burial chapel, which is known from written sources and was built by Louis the Great as a burial chapel for the royal family, was connected to the royal church from the south. The Chronicles of Thuróczy report about the ornamented tomb of the king made from carved red marble. Many of the small or large red marble carving fragments unearthed on the site, whose origin is dated to the second half of the 14th century, can be associated with the two representative tombs of the chapel. Pieces of a sarcophagus cover depicting a regal figure have been found (parts of the head and the torso), which may have belonged to the tomb of Louis the Great. The said canopy probably stood above this. Fragments of another sarcophagus cover have been discovered which features a female figure and, together with the side panels representing a series of seated figures, is a beautiful exemplar of craftsmanship; they most probably decorated the sarcophagus of Catherine, the monarch's daughter who died in her childhood. The best-preserved piece is an outstanding relief representing the typical crest of kings from the House of Anjou, ornamented with an ostrich holding a horseshoe in its beak; it may have been part of the canopy standing on the northern side or of the Anjou Chapel. The carving technique used to decorate the red marble, as well as the stylistic characteristics of the figurative and heraldic elements show that the artist was familiar with the arts of southern German regions; at the same time, the tombs show a close typological affinity with remains found in Vienna, Melk and Krakow.

Pál Lővei

The tower of Filippo Scolari

'The middle tower of the Church of the Virgin Mary in Fehérvár, tilted as it were and of which the lower and upper portions are dilapidated... endangering the vaulting of the church itself: the tower must be raised again to its respectable height and roofed in lead, a glorious chapel erected at its base and dedicated to the apostles Philip and Jacob... a place of final rest for us and our esteemed lady of patronage...'

'...with the help of God, at our own expense, we have renovated a certain central spire, which is located at the top of the said Church of Saint Virgin Mary, next to the provost's mansion, on the west – and which due to its great antiquity, was already